

ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

USE OF PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES OF INCLUSIVE EDUCATION IN PRIMARY SCHOOL

У статті висвітлено проблему використання педагогічних технологій інклюзивної освіти у початковій школі. Визначено, що для дітей з особливими освітніми потребами важливим є навчання без примусу, що засноване на інтересі, успіху, довірі та рефлексії вивченого. Зазначено, що інклюзивна освіта – це вид навчання, що включає організацію спільних навчальних занять, дозвілля і різних видів додаткової освіти осіб з особливими освітніми потребами та осіб, які не мають таких потреб; інклюзивна освіта на щаблі початкової школи спрямована на організацію комплексної педагогічної, психологічної та соціальної допомоги школярам з особливими освітніми потребами для забезпечення можливості корекції недоліків у їхньому психофізичному розвитку та опанування основної освітньої програми. Визначено, що для успішного опанування загальноосвітньої програми учням з особливими освітніми потребами необхідні особливі умови, що включають індивідуалізацію підходів до навчання та застосування сучасних педагогічних технологій інклюзивної освіти, зокрема: технології, що спрямовані на освоєння академічних компетенцій при спільній освіті дітей із різними освітніми потребами (технології диференційованого навчання – частина загальної дидактичної системи, що забезпечує спеціалізацію освітнього процесу різних груп учнів; технології індивідуалізованого навчання – організація освітнього процесу, за якої індивідуальний підхід та індивідуальна форма навчання є пріоритетними); технології корекції навчальних та поведінкових труднощів, що виникають у дітей в освітньому процесі; (ігрові технології – сучасні педагогічні технології, що засновані на активізації та інтенсифікації діяльності учнів; корекційно-розвивальні технології навчання використання корекційно-розвивальних методів спрямоване на підвищення рівня розвитку, концентрації, перемикання та стійкості уваги, розвиток наочно-образного та логічного мислення). Доведено, що особливістю інклюзивної освіти є те, що вчитель враховує різноманітність дітей у класі, їх особливості, можливості та інтереси. Саме тому вчителям початкових класів важливо використовувати ефективні технології для успішної роботи з учнями, що мають особливі освітні потреби.

Ключові слова: інклюзивна освіта, початкова школа, технології інклюзивної освіти, диференційоване навчання, індивідуалізоване навчання, компенсуюче навчання.

The article highlights the problem of using pedagogical technologies of inclusive education in primary school. It was determined that for children with special educational needs, learning without coercion, which is based on the interest, success, trust and reflection of the learner, is important. It is noted that inclusive education is a type of education that includes the organization of joint educational activities, leisure time and various types of additional education for persons with special educational needs and persons who do not have such needs; inclusive education at the primary school level is aimed at organizing complex pedagogical, psychological and social assistance to schoolchildren with special educational needs to ensure the possibility of correcting deficiencies in their psychophysical development and mastering the basic educational program. It was determined that for students with special educational needs to successfully master the general education program, special conditions are necessary, including the individualization of approaches to learning and the use of modern pedagogical technologies of inclusive education, in particular: technologies aimed at mastering academic competencies in the joint education of children with different educational needs (technologies of differentiated education - part of the general didactic system, which ensures the specialization of the educational process of different groups of students; technologies of individualized education - the organization of the educational process, in which an individual approach and an individual form of education are a priority); technologies for correcting educational and behavioral difficulties that arise in children in the educational process: (game technologies – modern pedagogical technologies based on the activation and intensification of student activity; corrective and developmental learning technologies, the use of corrective and developmental methods is aimed at increasing the level of development, concentration, switching and stability of attention, development of visual and logical thinking). It has been proven that a feature of inclusive education is that the teacher takes into account the diversity of children in the class, their characteristics, opportunities and interests. That is why it is important for elementary school teachers to use effective technologies to successfully work with students with special educational needs.

Key words: inclusive education, primary school, technologies of inclusive education, differentiated education, individualized education, compensatory education.

УДК 373.3.04:316.61
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/51.1.24>

Шищенко В.О.,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри початкової
і професійної освіти
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Зараз в Україні розширюється інклюзивна практика та виникає необхідність осмислення і практичного втілення цінностей інклюзії в реальній педагогічній практиці від дитячого садка до ЗВО, адже з урахуванням низки причин в нашій країні намічається тенденція до збільшення в освітніх установах кількості дітей з особливими освітніми потребами.

Група таких школярів надзвичайно неоднорідна. Це, передусім, визначається тим, що до неї входять діти з різними порушеннями розвитку, стан здоров'я яких перешкоджає освоєнню освітніх програм без створення спеціальних умов для навчання та виховання. Вчителям початкових класів одним із перших довелося зіткнутися з цією проблемою. Тому вважаємо актуальним висвітлити цю тему.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Впровадження інклюзивного навчання у систему освіти викликало значний інтерес у педагогів, психологів та вчителів-практиків. Так, наукові здобутки З. Шевців присвячені основам інклюзивної педагогіки. У дослідженнях В. Громового і А. Колупаєвої проаналізовано організацію навчання дітей з особливими освітніми потребами. У наукових працях І. Гладченко розглянуто аспекти ігрової діяльності в інклюзивному середовищі. О. Нагорна досліджувала особливості корекційно-виховної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. У наукових здобутках А. Обухівської наведено особливості психологічного супроводу інклюзивної освіти. У дослідженні Т. Сак розглянуто індивідуалізацію навчання учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі. О. Таранченко і Ю. Найда досліджували диференційоване викладання в інклюзивному класі.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Для дітей з особливими освітніми потребами важливим є навчання без примусу, що засноване на інтересі, успіху, довірі та рефлексії вивченого. Важливо, щоб молодші школярі через виконання доступних за темпом і характером особистісно-орієнтованих завдань повірили у свої можливості, випробували почуття успіху, яке має стати найсильнішим мотивом до навчання. Саме тому проблема використання педагогічних технологій інклюзивної освіти у початковій школі не втрачає своєї актуальності.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є проведення теоретичного дослідження щодо використання педагогічних технологій інклюзивної освіти у початковій школі.

Виклад основного матеріалу. Інклюзивна освіта – це вид навчання, що включає організацію спільних навчальних занять, дозвілля і різних видів додаткової освіти осіб з особливими освітніми потребами та осіб, які не мають таких потреб [10].

Спостереження дітей з особливими освітніми потребами доводять, що вміння використовувати надану допомогу й осмислено приймати засвоєні у процесі подальшого навчання знання призводять до того, що через деякий час ці діти можуть успішно навчатися у масових школах [2]. Саме тому перед учителями постає непросте завдання: дібрати ефективні методи та форми навчання, а також забезпечити додаткові заняття з відпрацювання форм адекватної навчальної поведінки, вміння вступати в комунікацію та адекватно сприймати похвалу та зауваження.

Інклюзивна освіта на щаблі початкової школи спрямована на організацію комплексної педагогічної, психологічної та соціальної допомоги школярам з особливими освітніми потребами для забезпечення можливості корекції недоліків у їхньому психофізичному розвитку та опану-

вання основної освітньої програми. При цьому найважливішою ланкою всієї системи корекційної роботи, на наш погляд, є інклюзивна компетентність вчителя, що виступає інтегративно-особистісною освітою, яка забезпечує ефективність реалізації інклюзивної практики [2].

Згідно Закону України «Про освіту», інклюзивна компетентність має стати частиною професійної компетентності всіх педагогів ЗЗСО, незалежно від того, чи вони реалізують інклюзивну практику на даний момент, чи поки що не зіткнулися з такою необхідністю [3]. У багатьох наукових публікаціях зазначається, що інклюзивна компетентність як структурний компонент професійної компетентності сучасного педагога має формуватися у процесі підготовки у ЗВО.

Зауважимо, що в інклюзивному навчанні дітей із сенсорними вадами додатково для вчителя початкових класів потрібне підвищення кваліфікації в галузі інклюзивної освіти осіб з порушенням зору/слуху відповідно. Також до школи може прийти дитина з будь-яким порушенням, що передбачає володіння вчителем технологіями навчання та виховання дітей з різними діагнозами. Окрім того зберігається висока потреба у науково-методичній допомозі в інклюзивному навчанні дітей із сенсорними порушеннями, порушеннями мови, розладами аутистичного спектру, що нерідко передбачає володіння особливими технологіями, зокрема технологіями альтернативної та додаткової комунікації [5].

З огляду на це сучасний вчитель має стати певним універсалом, здатним проєктувати та реалізувати інклюзивне навчання дитини з будь-яким видом порушень. Отже, інклюзивна освіта суттєво змінює умови праці педагога, вимагає від нього великих інтелектуальних та фізичних витрат, стресостійкості, уміння контролювати свій емоційний стан, що, у свою чергу, загострює питання фінансування інклюзивної педагогічної діяльності.

Проблема недостатньої компетентності педагогів у навчанні дітей з особливими освітніми потребами вирішується з опорою на досвід фахівців, насамперед корекційних освітніх організацій та Центрів психолого-педагогічного та медико-соціального супроводу осіб з особливими освітніми потребами [10]. Іншими механізмами, що дозволяють долати дефіцит інклюзивної компетентності педагогічних працівників, підтримувати та спрямовувати їх зусилля є стажувальні майданчики та ресурсні центри.

Отже, найважливішою проблемою у реалізації інклюзивної практики освіти, зокрема у початковій школі, є проблема інклюзивної компетентності педагогічних кадрів. Підготовка освітнього середовища до реалізації інклюзивної практики передбачає його науково-методичне та технологічне оснащення. Основою ефективною інклюзивної практики педагога є його гуманістична спрямованість, при-

йняття «особливих» дітей, а також володіння педагогічними технологіями інклюзивної освіти.

Слід зазначити, що інклюзивна освіта передбачає систему навчання та виховання, яка враховує індивідуальні особливості дитини з особливими освітніми потребами. Для успішного опанування загальноосвітньої програми учням з особливими освітніми потребами необхідні особливі умови, що включають індивідуалізацію підходів до навчання та застосування сучасних педагогічних технологій інклюзивної освіти.

Класифікувати педагогічні технології інклюзивної освіти можна відповідно до завдань організації спільної освіти дітей з різними освітніми потребами [4]:

- технології, що спрямовані на освоєння академічних компетенцій при спільній освіті дітей із різними освітніми потребами: технології диференційованого навчання, технології індивідуалізованого навчання;

- технології корекції навчальних та поведінкових труднощів, що виникають у дітей в освітньому процесі: ігрові технології, корекційно-розвивальні технології навчання;

- технології, що спрямовані на формування соціальних (життєвих) компетенцій;

- технології оцінювання досягнень в інклюзивному підході.

Розглянемо більш детально деякі з них.

Технологія диференційованого навчання. Диференційоване навчання – це частина загальної дидактичної системи, що забезпечує спеціалізацію освітнього процесу різних груп учнів. Використання технології диференційованого навчання в освітньому процесі зумовлено наступними проблемами: різним рівнем готовності молодших школярів до засвоєння матеріалу на уроці та різним рівнем пізнавального інтересу учнів. Залежно від способу комплектування груп виділяють рівневу та функціональну диференціацію [9].

Технологія рівневої диференціації спрямована на навчання кожного учня на рівні його індивідуальних можливостей через систему малих груп, які формуються за рівнем здібностей та з урахуванням наявності в учнів будь-яких загальних якостей, що необхідні для провадження освітнього процесу. Учні, які входять до складу групи, перебувають у одному рівні навчання.

Технологія функціональної диференціації передбачає організацію роботи у групах з розподілом функцій, тобто коли кожна дитина робить свій внесок у загальний результат, виконуючи певне завдання (дитині, що має труднощі у навчанні можна запропонувати допоміжні матеріали). При розподілі завдань у групі враховуються індивідуальні особливості дитини [9].

Технологія індивідуалізованого навчання – це така організація освітнього процесу, за якої індивідуальний підхід та індивідуальна форма навчання

є пріоритетними. Індивідуальний підхід, який застосовується в інклюзивному класі, дозволяє враховувати індивідуальні особливості учня з особливими освітніми потребами та реалізовувати індивідуальну освітню траєкторію. Індивідуалізація навчання – це організація освітнього процесу з урахуванням способів, прийомів і темпу навчання з огляду на індивідуальні особливості учнів. Організація індивідуалізованого навчання передбачає різні навчально-методичні, психолого-педагогічні та організаційно-управлінські заходи, які забезпечують індивідуальний підхід до кожного з учнів, що мають особливі освітні потреби.

Використання технології індивідуалізованого навчання дозволяє кожній дитині навчатися у своєму темпі та на своєму рівні, при цьому дитина може переходити з одного рівня на інший, обираючи дедалі складніші завдання. У процесі індивідуалізованої самостійної роботи у вчителя з'являється можливість надавати індивідуальну допомогу дітям, які її потребують, не відволікаючи інших учнів класу, обговорювати алгоритм виконання завдання, проводити поточний контроль тощо. Водночас така організація освітнього процесу передбачає взаємодопомогу учнів і сприяє розвитку комунікативних навичок [8].

Ігрові технології – це сучасні педагогічні технології, що засновані на активізації та інтенсифікації діяльності учнів. Ігрова діяльність – це вид діяльності в умовах ситуацій, що спрямовані на відтворення та засвоєння суспільного досвіду, в якому закладаються та вдосконалюються навички керування власною поведінкою.

Ігрові технології мають великий потенціал для організації освітнього процесу у інклюзивному класі. Проте специфіка класу вимагає обдуманого підходу до вибору тієї чи іншої дидактичної гри. Ігрові технології можуть бути використані в освітньому процесі для активізації та мотивації учнів при засвоєнні теми, або ж як фрагмент уроку [1]. У деяких випадках гра може продовжуватись протягом усього уроку, це може бути гра-вікторина, гра-подорож. Також гру можна використовувати на різних етапах уроку.

Корекційно-розвивальні технології навчання. Використання корекційно-розвивальних методів спрямоване на підвищення рівня розвитку, концентрації, перемикання та стійкості уваги, розвиток наочно-образного та логічного мислення. Синтез навчального матеріалу та спеціальних корекційних вправ дозволяє учням з особливими освітніми потребами засвоювати основні прийоми навчальної діяльності, внаслідок чого відбувається розвиток їх особистісно-мотиваційної сфери [6].

Під час застосування на уроці спеціальних корекційних вправ удосконалюються психічні процеси учня, відбувається розвиток пізнавального інтересу, у результаті чого закладається фундамент успішної навчальної діяльності. Пізнаваль-

ний інтерес є важливим компонентом емоційно-ціннісного ставлення учнів до процесу вивчення предметів природничо-математичної спрямованості та є обов'язковою умовою для ефективності цього процесу. Застосування корекційно-розвивальних вправ під час уроків дозволяє зняти емоційне напруження, створити ситуацію успіху, скоригувати поведінку, дати можливість учням з особливими освітніми потребами відчувати себе самостійними і упевненими у собі.

Зауважимо, що головна перевага інклюзії – рівні можливості для кожної дитини. Інклюзивна освіта потрібна всім, оскільки вона надає розуміння суспільству проблем інвалідності, виховання чуйності у дітей без особливих потреб, а дітям з особливими потребами надає впевненості у собі, передбачає адаптацію та інтеграцію у суспільство, повноцінну освіту та виховання.

Необхідно підкреслити, що інклюзивна освіта може бути ефективною лише в тому випадку, якщо вчитель уміє співпрацювати з іншими фахівцями. Тому серед технологій інклюзивної освіти ми виокремлюємо технологію взаємодії вчителя та спеціалістів психолого-педагогічного супроводу. Фахівці, які проводять поглиблене обстеження дитини, складають попередні рекомендації для її ефективного навчання [7]. Представляємо важливі умови взаємодії педагога з особливою дитиною у процесі навчальної діяльності:

1. Для дитини важливо відчувати вашу допомогу та підтримку. Ви повинні ставитись до дитини як до звичайної.
2. Знайдіть заняття, які б підвищували впевненість дитини у собі.
3. До теми уроку доберіть матеріал та наочні засоби з урахуванням особливостей дітей.
4. Оберігайте дитину від перевтоми.
5. Тісно взаємодійте з батьками, надавайте їм рекомендації.
6. Намагайтеся вислухати і зрозуміти дитину.
7. Використовуйте форми та прийоми, які відповідають можливостям дитини.
8. Схвалюйте вчинки дитини в кожному випадку, коли вона цього заслуговує.
9. Враховуйте бажання особливої дитини «бути як усі».
10. Добирайте завдання, які відповідають можливостям дитини.

11. Частіше виокремлюйте ігрові прийоми у процесі навчальної діяльності.

Висновки. Отже, інклюзивна освіта «говорить» про те, що кожен учень – особливий, зі своїми інтересами, здібностями, потребами та захопленнями, що вимагає індивідуального підходу в процесі навчання та гнучкості у розробці навчальних програм, які враховують ці особливості. Саме тому індивідуальний підхід вимагає від вчителя високого професіоналізму, що включає такі якості, як етичність, гнучкість, делікатність, вміння почути та зрозуміти іншого. Особливістю інклюзивної освіти є те, що вчитель враховує різноманітність дітей у класі, їх особливості, можливості та інтереси. Саме тому вчителям початкових класів важливо використовувати ефективні технології для успішної роботи з учнями, що мають особливі освітні потреби.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гладченко І. Ігрова діяльність. *Теорія і практика олігофренопедагогіки та спеціальної психології*: Збірник наукових праць. Вип. 8. К., 2013.
2. Громовий В. Звичайна освіта для особливих дітей. *Директор школи*. 2006. № 2. С. 6-9.
3. Закон України «Про освіту». URL: <http://ru.osvita.ua/legislation/law/2231/>. Дата звернення – 24.09.2022.
4. Колупаєва А. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання: наук.-метод. посібник. МОН України. НАПН. Ін-т спец. педагогіки. К. Науковий Світ, 2010. 196 с.
5. Колупаєва А. Основи інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник / за заг. А.А. Колупаєвої. К.: «А.С.К.», 2012. 308 с.
6. Нагорна О. Особливості корекційно-виховної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами: навчально-методичний посібник. Рівне, 2012. 100 с.
7. Психологічний супровід інклюзивної освіти: за заг. ред. А.Г. Обухівська. Київ: УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2017. 92с.
8. Сак Т. Індивідуалізація навчання учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі. *Особлива дитина: Навчання і виховання*. № 4 (69). 2014. С. 3-6.
9. Таранченко О., Найда Ю. Диференційоване викладання в інклюзивному класі: навчально-методичний посібник / за заг. редакцією Колупаєвої А. К.. Видавнича група «А.С.К.», 2012. 124 с.
10. Шевців З. Основи інклюзивної педагогіки: підручник. Видання 2-ге, виправлене, доповнене. Львів: «Новий світ – 2000», 2019. 264 с.